

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ РЕТТЕУДІҢ ЖАҒАНДЫҚ МОДЕЛЬДЕРІ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖҮЙЕДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОРНЫ

БЕКБАУОВА А.А. , БИСЕМБИЕВ Т.Ш.

*Бекбауова Айгуль Амангельдовна - Заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

E-mail: bekbauova@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-1169-588X>

Бисембиев Туремурат Шалабаевич - Заң ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

E-mail: tbissembiev@zhubanov.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-9525-0587>

Аңдатпа. Мақалада жасанды интеллектті (ЖИ) реттеудің жаһандық модельдері жүйелі түрде талданып, Қазақстан Республикасының халықаралық құқықтық жүйедегі орны айқындалады. Зерттеу Еуропалық Одақтың (EU AI Act, 2024), АҚШ-тың (2025–2026 жж. атқарушылық жарлықтар), Қытайдың (генеративті ЖИ шаралары, 2023; таңбалау ережелері, 2025), Ұлыбританияның (принциптік тәсіл, 2023–2026) реттеу тәжірибелерін, сондай-ақ Орталық Азия аймағындағы Қазақстан мен Өзбекстанның тиісті заңнамасын қамтиды. Зерттеудің ғылыми жаңалығы ЖИ реттеуінің бес жаһандық моделін жүйелендіруден және Қазақстанның осы модельдер арасындағы орнын алғаш рет халықаралық-құқықтық тұрғыдан негіздеуден тұрады. Салыстырмалы-құқықтық, жүйелік-құрылымдық және тарихи-құқықтық зерттеу әдістері қолданылды. Нәтижесінде Қазақстанның «арнайы заң» моделін таңдап, ЕО тәжірибесіне сәйкес аймақтық көшбасшы ретінде танылғаны дәлелденді. Қазақстан Республикасының 2025 жылы қабылданған «Жасанды интеллект туралы» Заңы мен 2026 жылғы Цифрлық кодекстің халықаралық стандарттарға сәйкестігі сараланды. Зерттеу нәтижелері ЖИ реттеуін жүйелеу үшін маңызды теориялық және практикалық мәнге ие: олар заңнаманы жетілдіру, халықаралық-құқықтық ынтымақтастықты кеңейту және Орталық Азия аймағында реттеуші стандарттарды үйлестіру бойынша нақты ұсынымдар жасауға негіз болады. Мақала реттеудің бес негізгі жаһандық моделін (ЕО тәуекел-бағдарлы, АҚШ инновациялық дерегуляциялық, Қытай мемлекеттік бақылаулы, Ұлыбритания принциптік, Орталық Азия интеграциялық) анықтап, Қазақстанның цифрлық заңнаманың дамуына аймақтық және халықаралық үлесін бағалайды.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, жаһандық реттеу модельдері, EU AI Act, цифрлық заңнама, Цифрлық кодекс, Қазақстан, Өзбекстан, деректерді қорғау.

Кіріспе

XXI ғасырда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларының жедел дамуы мемлекеттер алдына түбегейлі жаңа міндет қойды: дербес шешім қабылдауға қабілетті жүйелерді басқарудың тиісті құқықтық механизмдерін әзірлеу. McKinsey Global Institute сарапшыларының бағалауына сәйкес, 2030 жылға қарай ЖИ жалпы әлемдік ЖІӨ-ге 13 триллион АҚШ долларына дейін қосымша үлес қосуы мүмкін [1]. Мұндай ауқымды экономикалық әсер ЖИ-мен байланысты тәуекелдер мен жауапкершілікті құқықтық реттеу мәселесін өзекті етеді.

Бүгінгі таңда әлемде ЖИ-ді құқықтық реттеудің бірнеше бәсекелес моделі қалыптасуда. Олардың әрқайсысы мемлекеттің өзіндік басымдықтарын: адам құқықтары мен қауіпсіздікті (ЕО), технологиялық көшбасшылық пен реттеуші жүктің ең аз болуын (АҚШ), мемлекеттік бақылау мен ақпараттық кеңістікті басқаруды (Қытай), заң шеңберінен тыс икемді принциптік реттеуді (Ұлыбритания) бейнелейді. Осы модельдердің әрқайсысы ЖИ-ді әзірлеу, енгізу және пайдалану жағдайларын айқындайтын ерекше құқықтық орта қалыптастырады.

Қазақстан Республикасы 2025 жылы «Жасанды интеллект туралы» арнайы Заңды (17 қарашадағы № 230-VIII) және Цифрлық кодексті (9 қаңтардағы № 255-VIII, 2026 ж.) қабылдай отырып, ЖИ-ді жүйелі реттеу жолына түсті. Осы актілерді қабылдау Қазақстанды жаһандық заңшығармашылық үдеріске қосудан қатар, мынадай заңды сауал тудырады: отандық реттеу халықаралық стандарттарға қандай дәрежеде сәйкес келеді және Қазақстан қалыптасып жатқан

жаһандық құқықтық сәулетте қандай орын алады?

Осы зерттеудің мақсаты - салыстырмалы-құқықтық әдіс негізінде Қазақстанның ЖИ-ді реттеудің халықаралық құқықтық жүйесіндегі орнын айқындау, қазақстандық модельдің жаһандық үлгілерден ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау, сондай-ақ осы саладағы халықаралық-құқықтық ынтымақтастықтың болашағын бағалау.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеудің эмпирикалық базасын 2022-2026 жылдар аралығында қабылданған Еуропалық Одақтың, АҚШ-тың, Қытайдың, Ұлыбританияның, Қазақстанның және Өзбекстанның нормативтік-құқықтық актілері құрайды. 2026 жылдың ақпан айының жағдайына сәйкес актуалды құжаттарға ерекше назар аударылды:

- EU AI Act (ЕО 2024/1689 Регламенті, 12 шілде 2024 ж.): күшіне ену - 1 тамыз 2024 ж., кезең-кезеңмен қолдану: тыйымдар - 2 ақпан 2025 ж-дан, GPAI-модельдер нормалары - 2 тамыз 2025 ж-дан, толық қолдану - 2 тамыз 2026 ж-дан [2];

- АҚШ: № 14179 «Removing Barriers to American Leadership in AI» Атқарушылық жарлық (23 қаңтар 2025 ж.); № 14365 «Ensuring a National Policy Framework for AI» Атқарушылық жарлық (11 желтоқсан 2025 ж.) [3];

- Қытай: Генеративті ЖИ қызметтерін басқарудың уақытша шаралары (15 тамыз 2023 ж. күшіне енді); ЖИ жасаған контентті таңбалау шаралары (1 қыркүйек 2025 ж. күшіне енді), ұлттық стандарт GB 45438-2025 [4];

- Ұлыбритания: «Pro-innovation Approach to AI Regulation» Ақ кітабы (2023); ЖИ қауіпсіздігі туралы заңнама (AI Safety and Security Bill, қарастырылу үстінде, 2025–2026) [5];

- Қазақстан: ҚР «Жасанды интеллект туралы» Заңы, 17 қараша 2025 ж. № 230-VIII; ҚР Цифрлық кодексі, 9 қаңтар 2026 ж. № 255-VIII [6, 7];

- Өзбекстан: «ЖИ-ді реттеуге байланысты заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» № ЗРУ-1115 Заңы (21 қаңтар 2026 ж. қол қойылды); 2030 жылға дейінгі ЖИ технологияларын дамыту стратегиясы (№ ПП-358 қаулы, 14 қазан 2024 ж.) [8, 9].

Зерттеу барысында мынадай әдістер қолданылды: салыстырмалы-құқықтық әдіс - әртүрлі юрисдикциялардың нормативтік жүйелерін талдау үшін; жүйелік-құрылымдық әдіс - құқықтық реттеуді тұтас жүйе ретінде қарастыру үшін; формалды-логикалық әдіс - құқық нормаларын түсіндіру үшін; тарихи-құқықтық әдіс - заңнаманың даму динамикасын зерттеу үшін. Халықаралық тәжірибе туралы барлық мәліметтер 2026 жылдың ақпан айының жағдайына сәйкес өзекті болып табылады.

Нәтижелер және оларды талқылау

1. Тәуекел-бағдарлы модель: Еуропалық Одақ. Еуропалық Одақ ЖИ туралы бірінші жан-жақты жаһандық заңды - 2024 жылдың 1 тамызында күшіне енген 2024/1689 Регламентін (EU AI Act) қабылдады. Құжат тәуекел-бағдарлы тәсілге негізделіп, ЖИ-жүйелерін төрт санатқа бөледі:

1) қабылдауға болмайтын тәуекел - 2 ақпан 2025 жылдан бастап тыйым салынған (әлеуметтік скоринг жүйелері, ашық жерлерде нақты уақыт режимінде биометриялық қашықтан бақылау жүйелері және т.б.);

2) жоғары тәуекел - міндетті сертификаттау, техникалық бақылау, ЕО деректер базасына тіркеу (медицина, білім беру, биометрия, маңызды инфрақұрылым);

3) шектеулі тәуекел - ашықтық талаптары (чат-боттар, deepfakes);

4) ең төменгі тәуекел - ерікті кодекстер негізінде өзін-өзі реттеу.

2025 жылдың 2 тамызынан бастап GPAI-модельдеріне қатысты нормалар күшіне енді (GPAI үшін тәжірибе кодексі 2025 жылдың 10 шілдесінде жарияланды). 2026 жылдың 2 тамызынан бастап жоғары тәуекелді жүйелерге арналған негізгі талаптар күшіне енеді. Бұзушылықтар үшін 35 млн еуроға дейін немесе жылдық жаһандық айналымның 7% - ына дейін айыппұл қарастырылған [10]. 2025 жылдың қарашасында ЕО Комиссиясы қорғау деңгейін төмендетпей

шағын және орта кәсіпорындар үшін реттеуші жүкті азайтуға бағытталған «Digital Omnibus» жеңілдету пакетін бастады [11].

Модельдің негізгі принциптері: адам құқықтары мен негізгі бостандықтардың басымдығы; реттеуші жүктің тәуекел дәрежесіне сәйкестігі принципі; ЖИ-жүйелерінің міндетті ашықтығы мен түсіндірілуі; Еуропалық ЖИ бюросы (AI Office) арқылы ұлтүсті қадағалау.

2. Инновациялық-дерегуляциялық модель: АҚШ түбегейлі өзгеше тәсілді таңдады: федералды реттеуді барынша азайта отырып, инновацияларды ынталандыруға және технологиялық көшбасшылыққа баса назар аударады. 2025 жылдың қаңтарында Президент Трамп «саланың дамуына кедергі жасаушы» ретінде 14110 Атқарушылық жарлықты (2023, Байден әкімшілігі) жойды және дерегуляция бағытын бекітетін № 14179 «Removing Barriers to American Leadership in AI» Атқарушылық жарлығына қол қойды [3].

2025 жылдың шілдесінде АҚШ жаһандық басымдықты қамтамасыз етуге бағытталған «Ұлттық ЖИ іс-қимыл жоспары» (America's AI Action Plan) қабылданды. 2025 жылы қабылданған жалғыз арнайы федералды заң - TAKE IT DOWN Act (мамыр 2025) - адамның келісімінсіз ЖИ-мен жасалған жымысқы суреттерді таратуға тыйым салады.

2025 жылдың желтоқсанында № 14365 «Ensuring a National Policy Framework for AI» Атқарушылық жарлығы ЖИ туралы штаттардың «ауыр» заңнамасын федералды деңгейде шектеу механизмін қалыптастырды. 2024 - 2025 жылдары штаттардың заң шығарушы органдарына 1000-нан астам ЖИ туралы заң жобасы енгізілді [12].

АҚШ моделі үшін мыналар тән: инновациялардың қорғау нормалары алдындағы басымдығы; бірыңғай федералды ЖИ заңының жоқтығы; салалық өзін-өзі реттеу принципінің басымдығы; жаһандық стандарттарды қалыптастыру жолындағы ЕО-мен бәсекелестік.

3. Мемлекеттік бақылау моделі: Қытай. Қытай генеративті ЖИ үшін міндетті нормаларды бірінші болып белгіледі: 2023 жылдың 15 тамызында күшіне енген «Генеративті ЖИ қызметтерін басқарудың уақытша шаралары» [4]. Қытайдың реттеу моделі бірыңғай заңға емес, нормаларды кезең-кезеңімен енгізумен секторальды тәсілге негізделеді.

2025 жылдың наурызында Қытай Киберкеңістік әкімшілігі (CAC) «ЖИ жасаған контентті таңбалау шараларын» бекітті, олар 2025 жылдың 1 қыркүйегінен бастап GB 45438-2025 ұлттық стандартымен бірге күшіне енді. ЖИ-контент (мәтін, суреттер, аудио, бейне, виртуалды сценалар) жасайтын барлық интернет-қызметтер ашық және жасырын таңбалау енгізуге міндетті [13]. 2025 жылдың қазанындағы жағдай бойынша CAC мыңдаған алгоритмдік тіркеулерді мақұлдады [14].

Модельдің ерекшеліктері: мемлекеттік органдарда алгоритмдерді міндетті тіркеу және қауіпсіздікті тексеру; мемлекеттік билік пен ұлттық қауіпсіздікке қатер төндіретін контентке тыйым; «социалистік құндылықтар» басымдығы; инновациялық қолдауды (модельдерді оқытуға субсидиялар) ашық контентке қатаң қадағалаумен үйлестіру.

4. Принциптік модель: Ұлыбритания. ЕО-дан шыққан Ұлыбритания континентальды жолдан өзге жолды таңдады: бірыңғай реттеуші заң орнына 2023 жылғы Ақ кітапта баяндалған «принциптік» (pro-innovation) тәсіл қабылданды. ЖИ-ді реттеу салалық реттеушілерге (FCA, ICO, Ofcom, CMA) жүктеліп, олар бар нормативтік базаға бес өзара байланысты принципті қолданады: қауіпсіздік, сенімділік; ашықтық және түсіндірілу; әділдік; есептілік және басқарылуы; даулануға және өтемге мүмкіндік [5].

2025–2026 жылдарда Ұлыбритания шекаралық ЖИ-модельдерді жасаушыларға міндетті талаптар белгілеуге бағытталған «AI Safety and Security Bill» заң жобасын қарастыруда. 2026 жылдың қаңтарындағы жағдай бойынша Ұлыбритания бірыңғай салааралық ЖИ заңын қабылдамаған, икемді секторальды тәсілге адал болып қала береді [10].

5. Орталық Азиялық интеграциялық модель: Қазақстан және Өзбекстан. Орталық Азия аймағында ЖИ-ді реттеудің екі түрлі тәсілі қалыптасты. Қазақстан 2025-2026 жылдары оны әлемдегі ең озық юрисдикциялар қатарына қосатын заңнама пакетін қабылдады. «Жасанды

интеллект туралы» Заң (№ 230-VIII, 17 қараша 2025 ж.) EU AI Act-тен кейінгі дүниежүзіндегі екінші арнайы ЖИ заңы болып табылады. Заң 2026 жылдың 18 қаңтарында күшіне енді. Цифрлық кодекс (№ 255-VIII, 9 қаңтар 2026 ж.) бүкіл цифрлық сала үшін бірыңғай құқықтық негіз жасап, 2026 жылдың 11 шілдесінде толық күшіне енеді [6, 7].

Қазақстандық реттеудің негізгі ережелері мыналарды қамтиды: EU AI Act үлгісі бойынша тәуекел деңгейіне қарай ЖИ-жүйелерін жіктеу (ең төменгі, орташа, жоғары); синтетикалық контентті міндетті таңбалау; манипулятивтік және санасты бақылаусыз ықпал ету техникаларын пайдаланатын ЖИ-жүйелеріне тыйым; промпттарды авторлық құқық объектілері ретінде тану (шығармашылық сипат болған жағдайда); Ұлттық ЖИ платформасын құру; заңдық маңызы бар шешімдер қабылдауда адам басымдығы принципі.

Өзбекстан арнайы заң қабылдау орнына қолданыстағы нормативтік актілерге өзгерістер енгізу арқылы «интеграциялық» тәсілді таңдады. № ЗРУ-1115 Заңы (21 қаңтар 2026 ж. қол қойылды) «Ақпараттандыру туралы» Заңға және Әкімшілік жауапкершілік туралы кодексіне толықтырулар енгізеді. ЖИ пайдаланып дербес деректерді заңсыз өндегені үшін 50-ден 100 ЕЕК-ке дейін айыппұл белгіленді. 2030 жылға дейінгі ЖИ технологияларын дамыту стратегиясы (№ ПП-358 қаулы, 2024 ж.) 2026–2027 жылдарға 150 млн АҚШ доллары қосымша қаржыландыруды қарастырады [8, 9].

Кесте 1- ЖИ-ді реттеудің жаһандық модельдерін салыстырмалы талдау

Өлшем	ЕО	АҚШ	Қытай	Ұлыбритания	Қазақстан	Өзбекстан
Модель түрі	Тәуекел-бағдарлы	Инновац.-дерегуляц.	Мемлекеттік бақылау	Принциптік	Кешенді-құқықтық	Интеграциялық
Негізгі акт	EU AI Act (2024)	Атқ. жарлықтар (2025)	GenAI шаралары (2023); GB45438 (2025)	Ақ кітап (2023)	ЖИ туралы заң (2025); Цифрлық кодекс (2026)	ЗРУ-1115 заңы (2026)
Негізгі актіні қабылдау жылы	2024	2025	2023/2025	2023	2025/2026	2026
Тәуекелдер жіктелімі	4 деңгей (тыйым / жоғары / шектеулі / мин.)	Жоқ	Салалық	Принциптік	3 деңгей (мин. / орта / жоғары)	Ашық жоқ
ЖИ-контентке таңбалау	Міндетті (50-б.)	Бірыңғай норма жоқ	Міндетті (01.09.2025-тен)	Ұсынылады	Міндетті	Жоспарланған
Қадағалау органы	AI Office EO + ұлттық органдар	DOJ AI Task Force; FTC	САС (Киберкеңістік әкімш.)	Салалық реттеушілер	Цифрлық даму министрлігі	Уәкілетті орган (анықталуда)
Макс. санкциялар	35 млн евро/айналымның 7%	Федерал. норма жоқ	Айыппұл + қылмыстық жауапкершілік	Бірыңғай норма жоқ	АӘПК/ӘҚБтК бойынша анықталады	50-100 ЕЕК (ӘҚБтК бойынша)
Промпттарға авторлық құқық	Реттелмеген	Жоқ (USPTO ұстанымы)	Жоқ	Жоқ	Иә (шығармашылық сипат болса)	Жоқ
Әлеум. скорингке тыйым	Иә (толық)	Жоқ	Жоқ (қолданылады)	Ашық тыйым жоқ	Ішінара (манипул. ЖИ)	Ішінара

Аймақтық көшбасшылық	Жаһандық стандарт	ЕО бәсекелесі	Азиялық стандарт	Ұлттық модель	ОА аймақтық көшбасш.	Прагматик. ізбасар
----------------------	-------------------	---------------	------------------	---------------	----------------------	--------------------

6. Реттеудің негізгі принциптерін салыстырмалы талдау. Модельдердің айырмашылықтарына қарамастан, барлық қарастырылатын юрисдикциялар бірқатар ортақ принциптерді бөліседі, бұл ЖИ-ді басқару саласында жаһандық консенсустың қалыптасып жатқанын айғақтайды.

Адам құқықтары мен қадір-қасиетінің басымдығы. EU AI Акт-тен Қазақстанның ЖИ туралы Заңына дейінгі барлық реттеу жүйелері ЖИ-нің жеке адамның негізгі құқықтарын бұзбауы принципті бекітеді. EU AI Акт-тің 2-бабы қауіпсіздікке немесе негізгі құқықтарға қатер төндіретін жүйелердің жарамсыздығын тікелей көрсетеді. ҚР Заңы ЖИ-жүйелері адамдарды нәсіл, ұлт, жыныс немесе дін белгісі бойынша кемсітпеуі тиіс екенін белгілейді. Өзбекстан заңы (ЗРУ-1115 бабы) адамның қатысуынсыз тек ЖИ-жүйелері негізінде заңдық маңызы бар шешімдер қабылдауға тікелей тыйым салады.

Ашықтық және түсіндірілу. Пайдаланушыларды ЖИ-жүйелерімен өзара әрекеттесу туралы хабардар ету талабы әмбебап болып табылады. EU AI Акт-те (50-бап - жасанды дауыстары бар жүйелер, deepfakes үшін міндетті жариялау) және Қазақстанның ЖИ туралы Заңында (синтетикалық контентті міндетті таңбалау) ол ең қатаң нысанда іске асырылған. Қытай реттеушісі ұқсас механизмді GB 45438-2025 арқылы іске асырды. АҚШ, қалғандарынан айырмашылығы, ЖИ-контентті таңбалаудың федералды талабынан қолданбайды, бірақ кейбір штаттар (Калифорния — SB 942, 2026 жылдың 1 қаңтарынан) оны өз бетінше енгізді.

Тәуекелдерді басқару және жауапкершілік. ЕО мен Қазақстан ресімделген тәуекел деңгейі бойынша жіктеуді қолданады. Ұлыбритания мен Өзбекстан қатаң жіктеусіз принциптік нормаларға сүйенеді. АҚШ бұл мәселені өзін-өзі реттеу мен салалық стандарттар деңгейіне жүктейді. Қытай САС-тегі алгоритмдерді міндетті тіркеуді тәуекелдерді жіктеудің баламалы тетігі ретінде пайдаланады.

Кесте 2 - ЖИ-ді реттеудің негізгі принциптерін салыстыру

Принцип	ЕО	АҚШ	Қытай	Ұлыбритания	Қазақстан	Өзбекстан
Адам құқықтарының басымдығы	✓✓	✓	✓*	✓✓	✓✓	✓✓
Ашықтық / таңбалау	✓✓ (міндет.)	— (ФЗ жоқ)	✓✓ (міндет.)	✓ (ұсын.)	✓✓ (міндет.)	✓ (жосп.)
Тәуекелдер жіктелімі	✓✓ (4 дең.)	—	✓ (салал.)	✓ (принц.)	✓✓ (3 дең.)	—
Санкциялар / жауапкершілік	✓✓ (қатаң)	✓ (штаттар)	✓✓ (қылм.+эк.)	✓ (салал.)	✓ (ӘҚБтК)	✓ (ӘҚБтК)
Дербес деректерді қорғау	✓✓ (GDPR+)	✓ (штаттар)	✓✓ (PIPL)	✓✓ (UK GDPR)	✓✓ (Цифр. код.)	✓✓ (ЗРУ-1115)
Манипулятивтік жүйелерге тыйым	✓✓	—	✓ (ішінара)	✓ (принц.)	✓✓	✓
Өзін-өзі реттеу / қатысу	✓ (кодестер)	✓✓	— (бақылау)	✓✓	✓	✓

Ескертпе: ✓✓ — толыққанды реттеу; ✓ — ішінара; — — жоқ. * — «социалистік құндылықтар» туралы ескертпемен.

7. Қазақстанның жаһандық құқықтық жүйедегі орны. Жүргізілген талдау Қазақстанның аймақтық ерекшеліктерді ескере отырып, ЕО моделіне бірінші кезекте бағдарлана отырып, ЖИ-нің жаһандық құқықтық сәулетінде саналы стратегиялық ұстанымды иеленгенін растауға мүмкіндік береді.

Біріншіден, ЕО секілді Қазақстан да Орталық Азиядағы мұндай жалғыз құжат болып табылатын ЖИ туралы арнайы заң қабылдады. Осылайша ел реттеуге жүйелі тәсілі бар юрисдикциялардың шектеулі тобына қосылды: 2026 жылдың басында мұндай заңдар тек ЕО-да (EU AI Act), Қазақстанда (ЖИ туралы Заң) және Азияның бірқатар елдерінде (Оңтүстік Корея) ғана бар. Қытай белсенді реттеуге қарамастан, бірыңғай жан-жақты ЖИ заңын қабылдамаған, оны 2025 жылғы жоспарларынан алып тастаған.

Екіншіден, Қазақстанның тәуекел деңгейі бойынша үш деңгейлі жіктемесі (ең төменгі, орташа, жоғары) концептуалды тұрғыда EU AI Act логикасын ұлттық контекстке бейімделген түрде жаңғыртады. Негізгі айырмашылық - Қазақстан заңнамасында толық тыйымы бар «қабылдауға болмайтын тәуекел» санатының бөлек болмауы, бұл неғұрлым жұмсақ реттеуші ұстанымды бейнелейді [15, 18].

Үшіншіден, ҚР Цифрлық кодексі «ұмытылу құқығын», синтетикалық контентті міндетті таңбалауды, биометриялық деректерді ерекше санат ретінде қорғауды бекітеді - осы механизмдердің барлығы GDPR мен EU AI Act-те бар. Осылайша, Қазақстан заңнамасы еуропалық стандарттармен принциптер деңгейінде үйлесімділікті қамтамасыз етеді, бұл ЕО тарапынан деректерді қорғаудың тиісті деңгейін танып-білу туралы әлеуетті келіссөздерге негіз жасайды [17].

Қазақстандық модельдің еуропалықтан айырмашылығы - санкциялық жүктің едәуір төмендігінде және процедуралық талаптардың аз егжей-тегжейлілігінде, бұл елдің құқық қолдану жүйесі мен экономикасының даму деңгейіне сәйкес келеді. Сонымен қатар Қазақстан инфрақұрылымдық элемент ретінде Ұлттық ЖИ платформасын дамытуға едәуір артық назар аударады, ал EU AI Act дамытуға емес, қадағалауға бағытталған.

Өзбекстан моделімен салыстыру - екі мемлекет те негізгі принциптерді (адам құқықтарының басымдығы, тек ЖИ негізінде шешімдер қабылдауға тыйым) бөліседі, бірақ түрлі-ерекше құқықтық құралдарды таңдады. Қазақстандық модель арнайы заң арқылы жоғары деңгейлі құқықтық айқындықты қамтамасыз етеді, ал өзбекстандық - қолданыстағы заңнамаға нормалардың интеграциясы арқылы үлкен икемділікті қамтамасыз етеді [16].

Кесте 3 - Қазақстанның негізгі юрисдикциялар арасындағы орны (жиынтық бағалау)

Көрсеткіш	ЕО	Қазақстан	Өзбекстан	АҚШ	Қытай	Ұлыбритания
ЖИ туралы арнайы заңның болуы	Иә (2024)	Иә (2025)	Жоқ (өзг.)	Жоқ	Жоқ	Үдерісте
Алғашқы реттеу жылы	2021 (жоба)	2025	2024 (стратег.)	2019 (Biden ЖЖ)	2023	2023
Қамту (кешенділік)	Жоғары	Жоғары	Орташа	Фрагментті	Жоғары	Орташа
Адам құқықтарына сәйкестік	Жоғары	Жоғары	Жоғары	Орташа	Ішінара	Жоғары
Инновациялық ахуал	Орташа	Жоғары	Жоғары	Жоғары	Жоғары	Жоғары
Аймақтық қамту	27 ЕО елі	ОА көшбасш.	ОА (2-орын)	АҚШ + штаттар	Азиялық көшб.	Ұлттық модель

8. Халықаралық-құқықтық ынтымақтастықтың болашағы. ЖИ-нің жаһандық құқықтық сәулеті белсенді қалыптасу сатысында. IAPP ЖИ заңнамасын бақылаушысының деректері бойынша (мамыр 2025), дүние жүзіндегі 60-тан астам мемлекет ЖИ-ге қатысты нормативтік актілерді әзірлеп жатыр немесе қабылдады [14]. Осы тұрғыда Қазақстан халықаралық-құқықтық ынтымақтастыққа қатысу үшін бірқатар бәсекелестік артықшылықтарға ие.

ЕО-мен өзара іс-қимыл тұрғысынан Қазақстан заңнамасы принциптер деңгейінде нормативтік үйлесімділік қалыптастырады, бұл ЕО - Жапония (2019) және ЕО - Ұлыбритания (2021) келісімдерімен ұқсастығы бойынша дербес деректерді қорғау саласындағы «тиісті деңгей» туралы келіссөздерге жол ашады. Биометриялық деректерді ерекше санат ретінде бекітумен Цифрлық кодексті қабылдау осы бағыттағы маңызды қадам болып табылады.

ТМД және ШЫҰ аясындағы ынтымақтастық бөлігінде Қазақстан Орталық Азиядағы реттеуші стандарттарды үйлестіру үшін бағдар болып табылуы мүмкін, бірақ концептуалды жағынан үйлесімді тәсілді ұстанатын Өзбекстанмен үйлестіру тәжірибесі ұйым мүшелері елдер үшін ортақ принциптер жасаудың болашағын айғақтайды. БҰҰ Халықаралық сауда құқығы жөніндегі комиссиясы (ЮНСИТРАЛ) мен ЮНИДО ЖИ бойынша ұсынымдық стандарттарды белсенді әзірлеуде, олардың қалыптасуына Қазақстан белсенді қатыса алады.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу мынадай тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

Біріншіден, дүние жүзінде ЖИ-ді құқықтық реттеудің түбегейлі өзгеше бес моделі қалыптасты: тәуекел-бағдарлы (ЕО), инновациялық-дерегуляциялық (АҚШ), мемлекеттік бақылаулы (Қытай), принциптік (Ұлыбритания) және интеграциялық (Орталық Азия). Модель таңдауы технологиялық логикамен емес, мемлекеттің құқықтық дәстүрімен, экономикалық басымдықтарымен және саяси құндылықтарымен айқындалады.

Екіншіден, ЖИ туралы Заңды (2025) және Цифрлық кодексті (2026) қабылдаған Қазақстан ЖИ үшін арнайы жан-жақты құқықтық режим жасаған ЕО-дан кейінгі дүниежүзіндегі екінші мемлекет ретінде позициялайды. Қазақстандық модель концептуалды тұрғыда еуропалыққа жақын: тәуекел-бағдарлы жіктеу, синтетикалық контентті міндетті таңбалау, адам құқықтарының басымдығы - бұл ретте ол елдің экономикасы мен құқықтық жүйесінің даму деңгейіне бейімделген.

Үшіншіден, Өзбекстанмен салыстыру жақын құқықтық дәстүрі бар елдерде реттеудің екі принциптік жолын анықтайды: Қазақстанның «арнайы заңы» жоғары деңгейлі құқықтық айқындықты береді; Өзбекстанның «интеграциялық» моделі икемділік пен сабақтастықты қамтамасыз етеді [19]. Екі тәсіл де негізгі принциптерді бөліседі: адам құқықтарының басымдығы, тек ЖИ негізінде шешімдер қабылдауға тыйым, дербес деректерді қорғау.

Төртіншіден, Қазақстан халықаралық-құқықтық ынтымақтастықты кеңейтудің нақты болашағына ие: еуропалық стандарттармен нормативтік үйлесімділік ЕО-мен «тиісті деңгей» туралы келісімнің негізін жасайды [20]; цифрлық заңнама жасаудағы тәжірибе елді ОА, ТМД және ШЫҰ мемлекеттері үшін әлеуетті бағдарға айналдырады; халықаралық ұсынымдық стандарттарды (ЮНСИТРАЛ, ЮНИДО) жасауға қатысу аймақтық көшбасшы мәртебесіне сәйкес келеді.

Болашақтағы зерттеулердің перспективалы бағыттары: құқық қолдану механизмдері мен санкцияларды салыстырмалы талдау; ЕО-мен деректерді қорғау стандарттарының үйлесімділігін зерттеу; Орталық Азия елдері үшін ЖИ туралы үлгілік заңнамалық акт жасау.

Әдебиеттер тізімі

1. McKinsey Global Institute. Notes from the AI Frontier: Modeling the Impact of AI on the World Economy. 2018. - URL: <https://www.mckinsey.com/mgi>

2. Regulation of the European Parliament and the Council of the EU 2024/1689 «on artificial intelligence» (EU AI Act). Official Journal of the EU. 12.07.2024. - URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401689
3. Executive Decree of the president of the United States No. 14365 «Ensuring a National Policy Framework for Artificial Intelligence». Federal Register. 16.12.2025. - URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2025/12/16/2025-23092>
4. Chinese cyberspace administration. Temporary measures for managing generative artificial intelligence services. 10.07.2023. - URL: <https://www.cac.gov.cn>
5. The Government Of Great Britain. A Pro-innovation Approach to AI Regulation. White Paper. March 2023. - URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ai-regulation-a-pro-innovation-approach>
6. Қазақстан Республикасының «Жасанды интеллект туралы» Заңы, 17 қараша 2025 ж. № 230-VIII. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2500000230>
7. Қазақстан Республикасының Цифрлық кодексі, 9 қаңтар 2026 ж. № 255-VIII. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2600000255>
8. Закон Республики Узбекистан «О внесении дополнений и изменений в некоторые законодательные акты Республики Узбекистан в связи с регулированием отношений, возникающих при применении искусственного интеллекта» № ЗРУ-1115, 21 января 2026 г. — URL: <https://lex.uz/ru/docs/8011377>
9. Постановление Президента Республики Узбекистан «Об утверждении Стратегии развития технологий искусственного интеллекта до 2030 года» № ПП-358, 14 октября 2024 г. - URL: <https://lex.uz/ru/docs/7158606>
10. Software Improvement Group. A Comprehensive EU AI Act Summary [January 2026 Update]. - URL: <https://www.softwareimprovementgroup.com/blog/eu-ai-act-summary/>
11. European Commission. Digital Omnibus Proposal (Simplification Package). 19 November 2025. - URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu>
12. White & Case LLP. State AI Laws Under Federal Scrutiny: Key Takeaways from the Executive Order. December 2025. - URL: <https://www.whitecase.com>
13. Mayer Brown. China: Labelling Measures for AI-Generated Synthetic Content (GB 45438-2025). October 2025. - URL: <https://www.mayerbrown.com>
14. IAPP. Global AI Governance Law and Policy: China. Updated October 2025. - URL: <https://iapp.org/resources/article/global-ai-governance-china>
15. East Asia Forum. China Resets the Path to Comprehensive AI Governance. December 2025. - URL: <https://eastasiaforum.org/2025/12/25>
16. Гулямов С.С. Жасанды интеллект құқығы: Орталық Азия перспективасы // Заң ғылымдарының вестнигі. - 2025. - № 4. - Б. 45–58.
17. Қазақстан Республикасының «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» Заңы, 21 мамыр 2013 ж. № 94-V. - URL: <https://adilet.zan.kz>
18. Қазақстан Республикасының «Киберқауіпсіздік туралы» Заңы, 1 шілде 2023 ж. № 16-VIII. - URL: <https://adilet.zan.kz>
19. Өзбекстан Республикасы Президентінің «Жасанды интеллект технологияларын дамыту жөніндегі қосымша шаралар туралы» № УП-189 Жарлығы, 22 қазан 2025 ж. - URL: <https://lex.uz/ru/docs/7804404>
20. Artificial Intelligence Act EU. Implementation Timeline. Updated January 2026. - URL: <https://artificialintelligenceact.eu/implementation-timeline/>

References

1. McKinsey Global Institute. Notes from the AI Frontier: Modeling the Impact of AI on the World

Economy. 2018. - URL: <https://www.mckinsey.com/mgi>

2. Regulation of the European Parliament and the Council of the EU 2024/1689 «on artificial intelligence» (EU AI Act). Official Journal of the EU. 12.07.2024. - URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401689

3. Executive Decree of the president of the United States No. 14365 «Ensuring a National Policy Framework for Artificial Intelligence». Federal Register. 16.12.2025. - URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2025/12/16/2025-23092>

4. Chinese cyberspace administration. Temporary measures for managing generative artificial intelligence services. 10.07.2023. - URL: <https://www.cac.gov.cn>

5. The Government Of Great Britain. A Pro-innovation Approach to AI Regulation. White Paper. March 2023. - URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ai-regulation-a-pro-innovation-approach>

6. Qazaqstan Respublikasynyñ «Jasandy intellekt turaly» Zañy, 17 qaraşa 2025 j. № 230-VIII. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2500000230>

7. Qazaqstan Respublikasynyñ Sifirlyq kodeksi, 9 qañtar 2026 j. № 255-VIII. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2600000255>

8. Zakon Respubliki Uzbekistan «O vnesenii dopolnenij i izmenenij v nekotorye zakonodatel'nye akty Respubliki Uzbekistan v svyazi s regulirovaniem otnoshenij, voznikayushchih pri primenenii iskusstvennogo intellekta» № ZRU-1115, 21 yanvarya 2026 g. — URL: <https://lex.uz/ru/docs/8011377>

9. Postanovlenie Prezidenta Respubliki Uzbekistan «Ob utverzhdenii Strategii razvitiya tekhnologij iskusstvennogo intellekta do 2030 goda» № PP-358, 14 oktyabrya 2024 g. - URL: <https://lex.uz/ru/docs/7158606>

10. Software Improvement Group. A Comprehensive EU AI Act Summary [January 2026 Update]. - URL: <https://www.softwareimprovementgroup.com/blog/eu-ai-act-summary/>

11. European Commission. Digital Omnibus Proposal (Simplification Package). 19 November 2025. - URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu>

12. White & Case LLP. State AI Laws Under Federal Scrutiny: Key Takeaways from the Executive Order. December 2025. - URL: <https://www.whitecase.com>

13. Mayer Brown. China: Labelling Measures for AI-Generated Synthetic Content (GB 45438-2025). October 2025. - URL: <https://www.mayerbrown.com>

14. IAPP. Global AI Governance Law and Policy: China. Updated October 2025. - URL: <https://iapp.org/resources/article/global-ai-governance-china>

15. East Asia Forum. China Resets the Path to Comprehensive AI Governance. December 2025. - URL: <https://eastasiaforum.org/2025/12/25>

16. Gulyamov S.S. Jasandy intellekt quqygy: Ortalyq Aziia perspektivasy // Zan gylymdarynyn vestnigi. - 2025. - № 4. - B. 45–58.

17. Qazaqstan Respublikasynyñ «Derbes derekter jäne olardy qorğau turaly» Zañy, 21 mamyr 2013 j. № 94-V. - URL: <https://adilet.zan.kz>

18. Qazaqstan Respublikasynyñ «Kiberqaupsızdıq turaly» Zañy, 1 şilde 2023 j. № 16-VIII. - URL: <https://adilet.zan.kz>

19. Özbekstan Respublikasy Prezidentiniñ «Jasandy intellekt tekhnologialaryn damytu jönindegi qosymşa şaralar turaly» № UP-189 Jarlyğy, 22 qazan 2025 j. - URL: <https://lex.uz/ru/docs/7804404>

20. Artificial Intelligence Act EU. Implementation Timeline. Updated January 2026. - URL: <https://artificialintelligenceact.eu/implementation-timeline/>

ГЛОБАЛЬНЫЕ МОДЕЛИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: МЕСТО КАЗАХСТАНА В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ

БЕКБАУОВА А.А. , БИСЕМБИЕВ Т.Ш.

*Бекбауова Айгуль Амангельдовна - Магистр юридических наук, старший преподаватель, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, г. Актөбе, Казахстан

E-mail: bekbauova@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-1169-588X>

Бисембиев Туремурат Шалабаевич - Магистр юридических наук, старший преподаватель, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, г. Актөбе, Казахстан

E-mail: bissembiev@zhubanov.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-9525-0587>

Аннотация. В статье проводится системный анализ глобальных моделей регулирования искусственного интеллекта (ИИ) и определяется место Республики Казахстан в международной правовой системе. Исследование охватывает регуляторный опыт Европейского союза (EU AI Act, 2024), США (исполнительные указы 2025–2026 гг.), Китая (меры по генеративному ИИ, 2023; правила маркировки, 2025), Великобритании (принципиальный подход, 2023–2026), а также соответствующее законодательство Казахстана и Узбекистана как государств Центральной Азии. Научная новизна исследования состоит в систематизации пяти глобальных моделей регулирования ИИ и в обосновании места Казахстана среди этих моделей впервые с международно-правовых позиций. Применялись сравнительно-правовой, системно-структурный и историко-правовой методы исследования. В результате доказано, что Казахстан избрал модель «специального закона» и признан региональным лидером по аналогии с опытом ЕС. Проанализировано соответствие Закона Республики Казахстан «Об искусственном интеллекте» 2025 года и Цифрового кодекса 2026 года международным стандартам. Результаты исследования имеют важное теоретическое и практическое значение для совершенствования законодательства, расширения международно-правового сотрудничества и гармонизации регуляторных стандартов в регионе Центральной Азии. Статья определяет пять основных глобальных моделей регулирования (риск-ориентированная ЕС, инновационно-дерегуляторная США, государственного контроля Китая, принципиальная Великобритания, интеграционная Центральной Азии) и оценивает региональный и международный вклад Казахстана в развитие цифрового законодательства.

Ключевые слова: искусственный интеллект, глобальные модели регулирования, EU AI Act, цифровое законодательство, Цифровой кодекс, Казахстан, Узбекистан, защита данных.

GLOBAL MODELS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE REGULATION: KAZAKHSTAN'S PLACE IN THE INTERNATIONAL LEGAL SYSTEM

БЕКБАУОВА А.А. , БИСЕМБИЕВ Т.Ш.

*Bekbauova Aigul Amangeldovna - Master of law, senior lecturer, K. Zhubanov Aktobe regional university, Aktobe, Kazakhstan

E-mail: bekbauova@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-1169-588X>

Bisembiev Turemurat Shalabaevich - Master of law, senior lecturer, K. Zhubanov Aktobe regional university, Aktobe, Kazakhstan

E-mail: bissembiev@zhubanov.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-9525-0587>

Abstract. This article provides a systematic analysis of global models for regulating artificial intelligence (AI) and determines the place of the Republic of Kazakhstan in the international legal system. The study covers the regulatory experience of the European Union (EU AI Act, 2024), the United States (executive orders of 2025–2026), China (measures on generative AI, 2023; labelling regulations, 2025), the United Kingdom (principles-based approach, 2023–2026), as well as the relevant legislation of Kazakhstan and Uzbekistan as Central Asian states. The scientific novelty lies in the systematisation of five global AI regulatory models and the first international legal substantiation of Kazakhstan's position among these models. Comparative-legal, systemic-structural, and historical-legal research methods were employed. As a result, it is demonstrated that Kazakhstan has adopted a «special law» model and established itself as a regional leader in line with EU practice. The compliance of Kazakhstan's Law «On Artificial Intelligence» (2025) and the Digital Code (2026) with international standards is examined. The findings have significant theoretical and practical implications for improving legislation, expanding international legal cooperation, and harmonising regulatory standards in Central Asia. The article identifies five core global regulatory models (EU risk-based, US innovation-deregulatory, Chinese state-control, UK

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің хабаршысы, №1 (83), наурыз 2026

Экономика және құқық-Экономика и право-Economics and law

principles-based, and Central Asian integrative) and assesses Kazakhstan's regional and international contribution to the development of digital legislation.

Key words: artificial intelligence, global regulatory models, EU AI Act, digital legislation, digital code, Kazakhstan, Uzbekistan, data protection.